

200 ΧΡΟΝΙΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ
ΤΑ ΚΑΘΟΡΙΣΤΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ

1814-1821: Η ΠΡΟΕΤΟΙΜΑΣΙΑ ΜΙΑΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ

Πρωταγωνιστές - Γεγονότα - Συγκυρίες

Στέφανος Καβαλλιεράκης

ΜΕΤΑΙΧΜΙΩ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Συμβολή στην Ελληνική Επανάσταση του 1821 ...	11
Πρόλογος.....	23
Το αδιόρατο νήμα	27
1 Το πλαίσιο: Το Συνέδριο της Βιέννης	41
2 Κινώντας την Ιστορία: Ο Ιωάννης Καποδίστριας.....	55
3 Οι «ανήσυχτοι» συνωμότες: Η Φιλική Εταιρεία... ..	69
4 Ένα έθνος σε «κίνηση»: Ο ελληνικός κόσμος παραμονές του 1821	88
5 Από «κλέφτης» Επαναστάτης: Ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης.....	109
6 Η αρχή: Ο δρόμος προς το 1821	124
ΕΠΙΛΟΓΟΣ.....	145
ΒΑΣΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	149
ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ	157

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Το βιβλίο αυτό είναι προϊόν προβληματισμού από τη διερεύνηση ενός γοπτευτικού μυστηρίου αλλά και μιας συναρπαστικής ιστορικής διαδρομής, της συνάντησης προσώπων, γεγονότων, συγκυριών στην πορεία της προετοιμασίας για το ξέσπασμα μιας επανάστασης, της Ελληνικής Επανάστασης του 1821, η οποία σε αυτό το στάδιο έμοιαζε άκαιρη και εκτός διεθνούς πλαισίου.

Δύο αιώνες μετά, η ιστορική μελέτη σχετικά με την Επανάσταση του 1821 έχει να επιλύσει πολλά ιστορικά ζητήματα ακόμα, ενώ εκκρεμεί η ένταξή της στα κυρίαρχα σχήματα της ευρωπαϊκής ιστορίας, ίσως γιατί διατηρεί έως και σήμερα την ιδιοτυπία της, που έχει να κάνει ακριβώς με τις διαφορετικές οπτικές και τα βλέμματα που μπορεί να συγκεντρώνει πάνω της, καθώς συνιστά ένα νεωτερικό γεγονός για την ίδια την Ευρώπη σ' ένα φαινομενικά ασφυκτικό παραδοσιακό πλαίσιο· πάντοτε σε σχέση με μια κοινωνία που επαναστατεί αλλάζοντας σε ορισμένα σημεία την ίδια την ιδιοσυστασία της, αλλά και τον τρόπο συγκρότησής

της, κάνοντας μια μεγάλη μετάβαση από το θρησκευτικό στο εθνικό και από την υποδουλωμένη κοινότητα στο ανεξάρτητο έθνος-κράτος.

Το θέμα αυτού του βιβλίου με συνάντησε σε μια ιδιαίτερη, μεταβατική φάση της προσωπικής επιστημονικής μου διαδρομής και έδωσε μια νέα εκκίνηση στα ερευνητικά μου ενδιαφέροντα, αποδεικνύοντας την πάντα ανανεωτική δύναμη που διατηρεί το 1821.

Στο ταξίδι συγγραφής αυτού του βιβλίου πολύτιμη συνδρομή προσέφερε η πάντα διεισδυτική ματιά, η κριτική θεώρηση και η πολυεπίπεδη γνώση του Παναγή Παναγιωτόπουλου, με τον οποίο διατηρώ μια σχέση διανοητικής ανατροφοδότησης. Ο καθηγητής Ιστορίας του ΑΠΘ Δημήτρης Λυβάνιος υπήρξε πάντα αρωγός, καθώς και αστείρευτη πηγή συμβουλών και ακούραστος σύντροφος σε συζητήσεις. Πολλά επίσης οφείλει το βιβλίο αυτό στο «Βιβλιοδρόμιο» των ΝΕΩΝ και στον αρχισυντάκτη Πολιτιστικού της εφημερίδας Δημήτρη Δουλγερίδη, αφού πολλά σχεδιάσματα, απόπειρες και δοκιμές βρήκαν στις σελίδες του ενθέτου για το βιβλίο φιλόξενο χώρο, αλλά και γιατί η εμπιστοσύνη του δυνάμωσε την πίστη στη γραφή και στην ανανέωση της διάθεσης για έρευνα. Ευχαριστίες και στον Μιχάλη Μιχαήλ, διευθυντή της LIFO, που πάντα πρόθυμα φιλοξένησε τις προσεγγίσεις μου σε θέματα γι' αυτή την περίοδο. Τέλος, χωρίς τον Αριστοτέλη Κόρδα η ερευ-

νητική προσπάθειά μου θα ήταν πολύ αδύναμη, αφού είναι ένας άνθρωπος που στέκεται πάντα αρωγός, και γι' αυτό τον ευχαριστώ. Ο Σπύρος Παπασπύρου για ακόμα μία φορά διάβασε διεισδυτικά και με μεγάλη επιμέλεια το κείμενό μου, οι διορθώσεις του είναι πολύτιμες, η τελική μορφή του βιβλίου τού χρωστά πολλά.

Κατά τη διάρκεια της συγγραφής ανέλαβα καθήκοντα ως Διευθυντής του Μουσείου της Πόλεως των Αθηνών – του Ιδρύματος Βούρου-Ευταξία. Ο οργανισμός με περιέβαλε με μεγάλη εμπιστοσύνη και οφείλω ένα μεγάλο ευχαριστώ στους εργαζομένους του, στην ομάδα νέων επιστημόνων με την οποία συνεργάζομαι, στο διοικητικό συμβούλιο του Ιδρύματος, καθώς και στον πρόεδρο του διοικητικού συμβουλίου κ. Αντώνιο Γ. Βογιατζή για τη στήριξη και την εμπιστοσύνη του. Η Σοφία Μπλάκη στάθηκε πολύτιμος αρωγός στην πιο κρίσιμη περίοδο συγγραφής του βιβλίου.

Οι εκδόσεις Μεταίχμιο ενέταξαν με μεγάλη προθυμία αυτό το βιβλίο στον εκδοτικό τους σχεδιασμό, σε μια συνολικά δύσκολη περίοδο για την εκδοτική παραγωγή στη χώρα.

Είναι αυτονόητο ότι λάθη και παραλείψεις βαρύνουν αποκλειστικά τον συγγραφέα.

Το αδιόρατο νήμα

Το 2021 συμπληρώνονται 200 χρόνια από την έναρξη μιας Επανάστασης που δεν αποτέλεσε απλώς ένα ελληνικό ή ένα βαλκανικό γεγονός, αλλά ήταν η μοναδική επανάσταση της εποχής της που, όταν ξέσπασε, πέτυχε να συγκεντρώσει πάνω της βλέμματα και προσδοκίες σε ευρωπαϊκό επίπεδο, και κυρίως να δημιουργήσει ένα ιστορικό δεδικασμένο, εκείνο της ανάδειξης του έθνους-κράτους – μιας νέας μορφής κοινωνικής συγκρότησης που έμελλε να είναι η δομή που θα γκρέμιζε περίπου έναν αιώνα αργότερα τον κόσμο των αυτοκρατοριών, μέσα από τις εξελίξεις και την έκβαση του Α΄ Παγκόσμιου Πολέμου.

Η Ελληνική Επανάσταση του 1821 είναι ένα ιστορικό γεγονός βαθιά ελληνικό, αλλά παράλληλα και ουσιαστικά ευρωπαϊκό. Εντάσσεται χρονικά στις επαναστάσεις του 1820 που έλαβαν χώρα στην Ευρώπη εκείνη την περίοδο, έχοντας όμως όλες αποτυχημένη έκβαση. Συνομιλεί ιδεολογικά με ανανεωτικά και ριζοσπαστικά ιδεολογικά ρεύματα της Ευρώπης του 19ου αι.,

με τα οποία όμως δεν συμπορεύεται. Τη στιγμή που ο άνεμος του Διαφωτισμού στην Ευρώπη μοιάζει να εξασθενεί, ακολουθώντας την ίδια αποτυχημένη μοίρα με τα επαναστατικά κινήματα της εποχής, η Ελληνική Επανάσταση του 1821 όχι μόνο οδηγείται σε μια πετυχημένη έκβαση, αλλά προτάσσει και πρωτοποριακά διακυβεύματα, όπως την εθνική ενοποίηση, την ενδυνάμωση της εθνικής συνείδησης και το κτίσιμο μιας ισχυρής εθνικής ταυτότητας.⁵ Έτσι, συνιστά ένα γεγονός ιδιαίτερα σύνθετο, το οποίο κινητοποίησε πολλές και διαφορετικές δυνάμεις του Ελληνισμού, όπως τον εμπορικό κόσμο, τους Έλληνες της Διασποράς, τον πνευματικό κόσμο, με τους γνωστούς ως σήμερα εκπροσώπους του Νεοελληνικού Διαφωτισμού, και βέβαια τους Έλληνες – τους Ρωμιούς που έμεναν στον ελλαδικό χώρο και οι οποίοι ανέλαβαν κυρίως το έργο του πολέμου.

Θα μπορούσε κάποιος να διατυπώσει έναν ορισμό με λίγες λέξεις για το τι ήταν το 1821 και ποιοι συμμετείχαν σε αυτό; Ο Βασίλης Παναγιωτόπουλος κατορθώνει σε λίγες γραμμές να προσδιορίσει ένα περιεκτικό πλαίσιο: «Νέου τύπου Επανάσταση – νέου τύπου επαναστάτες. Μπορεί ανάμεσα στους ανθρώπους της εξέγερσης να είναι περισσότεροι οι αυθόρμητοι “αγωνιστές” και λιγότεροι οι ενσυνείδητοι επαναστάτες, όλοι τους όμως είναι στρατευμένοι –άλλος λιγότερο

και άλλος περισσότερο– στο όραμα του εθνικού κράτους (...) Πράγματι, ένα μείγμα νεωτερικών διανοουμένων, βγαλμένο από την κοιτίδα του διαφωτισμού, ανθρώπινο δυναμικό από τον χώρο της οικονομικής ζωής (έμποροι, βιοτέχνες, ναυτικοί), παραδοσιακοί άρχοντες σε διαδικασία υπέρβασης της τοπικής τους ταυτότητας, ένοπλοι “κλεφταρματολοί” ή επαγγελματοποιημένοι στρατιωτικοί στα έμμισθα σώματα της Επτανήσου υπηρετούν τώρα την ιδέα της εθνικής απελευθέρωσης. Η μεγάλη αλλαγή του χριστιανού υποτέλους σε δυνάμει έλληνα πολίτη έχει ήδη αρχίσει»⁶.

Δεν είναι μόνο η γεωγραφική, κοινωνική και οικονομική διασπορά του Ελληνισμού κατά την προεπαναστατική περίοδο που κάνει την ιδέα μιας εθνικής επανάστασης, και μάλιστα επιτυχημένης, δύσκολη, αλλά και ο ευρύτερος συσχετισμός δυνάμεων στην Ευρώπη λειτουργεί αποτρεπτικά για μια τόσο ριζοσπαστική εξέλιξη, αφού σε πολιτικό αλλά και ιδεολογικό επίπεδο η χειραφέτηση των λαών μετά το Συνέδριο της Βιέννης βρισκόταν στο ναδίρ του ενδιαφέροντος, της προσοχής και της αποδοχής εκ μέρους της ευρωπαϊκής νέας τάξης πραγμάτων.

Τα ερωτήματα που προκύπτουν, κατά συνέπεια, είναι πολλά και σύνθετα:

α. Ποια ήταν η κεντρομόλος δύναμη που έφερε κοντά όλες αυτές τις διαφορετικές συνιστώσες του Ελ-

ληνισμού, και μάλιστα με ισχυρό εθνικό πρόταγμα, τη στιγμή ακριβώς που οι θρησκευτικές κοινότητες είχαν θεσμικά κατοχυρωθεί στο εσωτερικό της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας;

β. Τι συνένωσε την εσωτερική αγωνιστική εμπειρία και την ευρωπαϊκή επαναστατική έμπνευση, που προ-ερχόταν κυρίως από τη σημασία και την απήχηση που είχε στην Ελλάδα η Γαλλική Επανάσταση;

γ. Πώς εισέβαλαν οι εθνικές ιδέες σ' έναν χώρο όπως ήταν τα Βαλκάνια, στα οποία έως τότε οι εθνικές συγκρούσεις απουσίαζαν;

δ. Πώς προέκυψε η σύζευξη του αρχαιοελληνικού πνεύματος και της αναβίωσής του με τη βιωματική εμπειρία που συνδεόταν με το Βυζάντιο και την οποία η Εκκλησία είχε κρατήσει ζωντανή ως ζώσα πραγματικότητα; Με ποιον τρόπο δηλαδή επιτεύχθηκε η ώσμωση που στη συνέχεια συγκρότησε τον «ελληνοχριστιανισμό» ως κεντρικό μοχλό ιδεολογικής συγκρότησης του νεότευκτου ελληνικού κράτους;

ε. Πώς επήλθε η μεταστροφή του διεθνούς παράγοντα, ο οποίος τάχθηκε υπέρ της Ελληνικής Επανάστασης;

Η αλήθεια είναι ότι μπροστά σε τέτοια ερωτήματα δεν είναι πάντα εύκολες οι απαντήσεις, ειδικά όταν καταλαβαίνει κανείς ότι οι κινήσεις προς την Επανάσταση του 1821 δεν γίνονταν οργανωμένα από ένα

ενιαίο κέντρο, είτε στο εσωτερικό είτε στο εξωτερικό, αλλά εκδηλώνονταν με παράλληλες ενέργειες οι οποίες συνέτειναν προς την ιδέα της Επανάστασης. Από το 1770, και μετά τη συντριβή που επέφεραν τα Ορλωφικά, αρχίζει μια οργάνωση του Ελληνισμού σε διαφόρων τύπων Εταιρείες, αλλά και μια οικονομική οργάνωση που θα αποτελέσει την απαραίτητη βάση της Επανάστασης.

Θα χρειαστεί να περάσουν ακόμα πενήντα χρόνια περίπου μέχρι η οργάνωση αυτή του Ελληνισμού να αναπτύξει κάποια χαρακτηριστικά κεντρικού συντονισμού, αλλά και τις απαραίτητες συνωμοτικές προϋποθέσεις που θα συντελέσουν αποφασιστικά στην εκδήλωση της Επανάστασης, αφού συνδυαστούν με τη διάθεση μεταβολής και κινητικότητας τόσο στο οικονομικό όσο και στο διοικητικό επίπεδο.

Στα χρόνια μετά το 2000 μια σειρά εκδόσεων ξεκαθάρισε –θα μπορούσε να πει κάποιος– το τοπίο και κατέγραψε με σχετική ακρίβεια τα βήματα και τους σταθμούς αυτής της επαναστατικής διαδικασίας. Χάρη σε αυτές κατέστη δυνατό να αναδειχθεί η μεγάλη εικόνα, αλλά και ιδιαίτερα ενδιαφέροντα μικρά επεισόδια που τη συγκροτούν, όπως οι κοινωνικές σχέσεις, η κίνηση του Ελληνισμού, οικονομικά και εκπαιδευτικά ζητήματα. Επανεξετάστηκαν με ωριμότητα και εντός πλαισίου τα απομνημονεύματα των αγωνιστών καθώς

και η δράση τους, και αποδόθηκαν στους πρωταγωνιστές τα εύσημα της γενναιότητας, αλλά εξετάστηκαν και οι πιο σκοτεινές πλευρές τους, πάντα όμως στο χρονικό και πολιτισμικό συγκείμενο μέσα στο οποίο έλαβαν χώρα οι πράξεις τους. Δόθηκε επίσης έμφαση στις τοπικότητες και στην αντίληψη του κοινοτισμού, μελετήθηκε η μετάβαση από το μιλέτ στο έθνος-κράτος (που ήταν μια διαδικασία σύνθετη και καθόλου αυτόνομη), αξιολογήθηκε με αντικειμενικότητα ο ξένος παράγοντας και η επίδρασή του στην επιτυχία της Επανάστασης, καθώς και στη συγκρότηση του σύγχρονου ελληνικού κράτους.

Τομή σε αυτή τη νέα άνθηση της ιστοριογραφικής μελέτης αποτέλεσε η *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού* υπό την επιμέλεια του Βασίλη Παναγιωτόπουλου, αφού συμπύκνωσε θεματικά, οργάνωσε χρονικά και περιοδολόγησε την πορεία πριν, κατά τη διάρκεια και μετά το '21, ενώ συγκέντρωσε και το σύνολο της ακαδημαϊκής και επιστημονικής παραγωγής για την περίοδο ως εκείνη την εποχή.⁷ Ακολούθησαν και άλλες μεγάλες συνθετικές εργασίες, μέρος των οποίων υπήρξε αφιερωμένο στη διερεύνηση της διαδικασίας διαμόρφωσης των κοινωνικοπολιτικών συνθηκών για την προετοιμασία του 1821, αλλά και μια νέα εξειδικευμένη βιβλιοπαραγωγή που προχώρησε πιο βαθιά στη μελέτη των γεγονότων και των αιτίων, εξετάζοντας πολλές και

διαφορετικές πτυχές της Επανάστασης. Αυτές οι εργασίες υιοθετούν μια πιο διεισδυτική ματιά και πλέον επιτρέπουν την ανασύνθεση του 1821 σε ένα ευρύτερο χρονικό και ιστορικό επίπεδο, ενώ ταυτόχρονα προσφέρουν τη δυνατότητα να εξετάσουμε τη συγκρότηση του ελληνικού κράτους και τα χαρακτηριστικά του ελληνικού 19ου αιώνα μέσα από διαφορετικά πρίσματα, όπως η εμπορική κινητικότητα, η κοινωνική διάρθρωση, η μελέτη των δικτύων διασύνδεσης και η σύσταση και η λειτουργία των ποικίλων και πολύμορφων ανθρωποδικτύων.

Παράλληλα, άλλες εργασίες προσπάθησαν να εντάξουν το 1821 σε ευρύτερα ιστορικά πλαίσια, όπως το ευρωπαϊκό ή το μεσογειακό, ανοίγοντας και άλλα κεφάλαια, όπως η βιογραφική παρουσίαση της πορείας όχι μόνο κεντρικών αγωνιστών αλλά και ελασσόνων προσωπικοτήτων της εποχής, χαράσσοντας με αυτή την επιλογή νέα μονοπάτια για την προσέγγιση της περιόδου, τα οποία περνούν μέσα από τις βιογραφίες και μαρτυρούν την κινητικότητα και την πολυπλοκότητα της ιδεολογικής και κοινωνικής ζύμωσης που συνέβη.

Επίσης, η έκδοση μιας σειράς επιμελημένων και σχολιασμένων ιστορικών μελετών για την Ελληνική Επανάσταση επέτρεψε να έρθουν στην επιφάνεια εμβληματικά έργα που γράφτηκαν για το '21, διαφορετικές οπτικές ερμηνείας του γεγονότος, θεωρήσεις που

δεν ήταν προσιτές στο ευρύ κοινό, και ήταν αυτές που διαμόρφωσαν απόψεις, έδωσαν υλικό, μετέφεραν μαρτυρίες, δημιούργησαν τον κεντρικό κορμό της ιστορικής αφήγησης γύρω από την Ελληνική Επανάσταση, αλλά μπορεί να δημιούργησαν και στερεότυπα στην ανάγνωση των πηγών.

Επί τη βάση λοιπόν αυτών των δεδομένων, αν θεωρήσουμε το 1770 και τα Ορλωφικά ένα κομβικό σημείο για την αναδιάταξη των δυνάμεων του Ελληνισμού προς μια ανασυγκρότηση σε γεωγραφικό, κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο, πρέπει να προσπαθήσουμε να εντοπίσουμε και το χρονικό εκείνο σημείο κατά το οποίο η Επανάσταση αρχίζει να αποκτά υπόσταση και να σχηματοποιείται ως ιδέα στις διάφορες συσσωματώσεις του Ελληνισμού. Με αυτό το σκεπτικό, θεωρήσαμε το 1814 ως το κατάλληλο χρονικό ορόσημο. Αυτή την περίοδο η οργάνωση των Ελλήνων σε διάφορες Εταιρείες φτάνει στο απόγειό της με την ίδρυση μιας Εταιρείας που έχει ως κεντρικό σκοπό την προετοιμασία μιας Επανάστασης που θα επέλυε το Ελληνικό Ζήτημα με ίδια μέσα και όχι «στο πλαίσιο μιας απελευθερωτικής-επεκτατικής δραστηριότητας μεγάλης ξένης δύναμης».

Το 1814 όμως είναι σημαντικό και για έναν άλλο λόγο, γιατί εκφράζει και τη σύγκλιση των ευρωπαϊκών αυτοκρατοριών που οδηγεί σε μια μακρά περίοδο ειρήνης, φτάνοντας ουσιαστικά μέχρι τον Κριμαϊκό Πό-

λεμο και δημιουργώντας τις προϋποθέσεις για τη νεότερη κυριαρχία της Ευρώπης. Η περίοδος αυτή, που επισφραγίστηκε με το Συνέδριο της Βιέννης, θεωρήθηκε ότι έστειλε ένα αρνητικό μήνυμα για την ευόδωση του ελληνικού Σκοπού. Και μάλλον έτσι είναι, αν αναλογιστεί κάποιος ότι όλες οι επαναστάσεις της περιόδου 1820-22, όπως η Ισπανική ή η Ιταλική, απέτυχαν, πλην της Ελληνικής, η οποία τελικά λειτούργησε ως το πετυχημένο υπόστρωμα για μια σειρά άλλων επαναστάσεων από το 1830 και μετά, αλλά και σηματοδότησε την είσοδο των εθνικών ιδεών στα Βαλκάνια. Υπάρχει ωστόσο και μια ακόμα ενδιαφέρουσα διάσταση, αυτή που προκύπτει από τη διαπίστωση ότι οι επαναστάσεις της περιόδου 1820-22 ξεκίνησαν από πιο παραδοσιακές κοινωνίες, ενώ εκείνες του 1830 εκδηλώθηκαν από τις πιο προωθημένες οικονομικά.⁸ Ειδικότερα η Ελληνική Επανάσταση κατάφερε να εκφράσει τις «νεοελληνικές» εθνικές ιδέες πριν αλλά και μετά το 1821 μέσα στο πλαίσιο της ορθόδοξης κοινότητας.

Η διαδρομή που θα επιχειρήσουμε να διανύσουμε εκτείνεται από το 1814 έως το 1821, δηλαδή από τη στιγμή που το Ελληνικό Ζήτημα μπήκε από την πίσω πόρτα στο μεγάλο Συνέδριο της Βιέννης, το οποίο χάραξε τις κρίσιμες κατευθυντήριες γραμμές της ευρωπαϊκής πορείας κατά τον 19ο αιώνα. Πιο συγκεκριμένα, το Συνέδριο της Βιέννης από τη μία εξασφάλισε μια

μακρά περίοδο ειρήνης για την Ευρώπη, ενώ από την άλλη επανέφερε τον παλιό κόσμο των αυτοκρατοριών και της επιβολής τους στο ευρωπαϊκό γίγνεσθαι· έφερε, παράλληλα, στο προσκήνιο έναν άνθρωπο που θα έπαιζε κορυφαίο ρόλο για την ελληνική υπόθεση, τον Ιωάννη Καποδίστρια.

Στο δεύτερο κεφάλαιο εξετάζεται η ανάδειξη του Καποδίστρια ως μιας κεντρικής προσωπικότητας, που εισήλθε στον χώρο δράσης των μεγάλων πολιτικών παραγόντων της ευρωπαϊκής σκηνής και κατόρθωσε να προβάλλει το Ελληνικό Ζήτημα σ' ένα ακροατήριο που δεν ήταν έτοιμο να το αποδεχτεί.

Τα τελευταία χρόνια ο ρόλος του Καποδίστρια επανεκτιμάται, όχι μόνο γιατί ήταν ο πρώτος που προσπάθησε να υλοποιήσει τη μεταμόρφωση μιας επαρχίας μιας αυτοκρατορίας σ' ένα έθνος-κράτος, αλλά, καθώς φαίνεται, ήταν και αυτός που προσπάθησε να θέσει σε συγκεκριμένο οργανωτικό και πολιτικό πλαίσιο την Επανάσταση. Η προεπαναστατική του δράση αποκτά μεγαλύτερη σημασία γιατί αποδεικνύει ότι κινήθηκε συντεταγμένα, είτε αυτόνομα είτε σε συνεννόηση, αλλά σε κάθε περίπτωση οργανωμένα προς την κατεύθυνση της Ανεξαρτησίας, πρώτα των Ιονίων Νήσων και κατόπιν και του ελληνικού κράτους. Είναι εκείνος που έθεσε τις βάσεις της εξέγερσης, βρέθηκε εκτός Ελλάδας κατά τη διάρκεια του ξεσπάσματος και κλή-

θηκε μετά να υλοποιήσει το πολιτικό όραμα, που προφανώς δεν ήταν το ίδιο για όλους τους επαναστατημένους.

Η Φιλική Εταιρεία διαφοροποιεί τα πράγματα, αφού για πρώτη φορά επιχειρείται μια τεράστια δικτύωση του Ελληνισμού εντός και εκτός ελλαδικού χώρου. Μπορεί η αποστολή της να ολοκληρώνεται με το ξέσπασμα της Επανάστασης, αλλά έχει κάνει πολλά, εκούσια και ακούσια, και για την ευόδωσή της. Μεταξύ αυτών, το πλέον καθοριστικό είναι ότι έχει θέσει σε λειτουργία ένα τεράστιο δίκτυο ανθρώπων που έχουν αναπτύξει μια τεράστια κινητικότητα και διαθέτουν τις δυνάμεις τους –όχι πάντα συντεταγμένα, αλλά τουλάχιστον προς την ίδια κατεύθυνση– για την επίτευξη του υψηλού σκοπού, την κήρυξη της Επανάστασης, καταφέροντας να συνενώσουν τις διαφορετικές ομάδες και, κυρίως, να ξεπεράσουν τις διαχωριστικές γραμμές.

Το σώμα του Ελληνισμού που απλώνεται όχι μόνο στον ελλαδικό χώρο αλλά και σε όλη την Ευρώπη και σε άλλα σημεία, και ασκεί ποικίλη εμπορική και επιχειρηματική δραστηριότητα, αποτελεί το θέμα του τέταρτου κεφαλαίου. Σε αυτό εξετάζονται επίσης οι κοινωνικές διαρθρώσεις του, οι ιδεολογικές επιρροές που έχει δεχτεί, καθώς και ο ρόλος της Εκκλησίας αλλά και κοινωνικών ομάδων όπως οι Φαναριώτες, με ιδιαίτερη παρουσία την περίοδο εκείνη.

Η παρουσίαση και ανάλυση των χαρακτηριστικών του προεπαναστατικού ελληνικού κόσμου είναι μια εξόχως ενδιαφέρουσα πορεία, που συναντά πολλά σταυροδρόμια και κινείται σε μονοπάτια συχνά αχαρτογράφητα. Οι κοινότητες και οι διαφορετικές κοινωνικές ομάδες των Ελλήνων, που κινούνται είτε εντός είτε εκτός ελλαδικού χώρου, ακολουθούν συχνά παράλληλες πορείες και ενίοτε συναντώνται δημιουργώντας ένα εκρηκτικό μείγμα νεωτερικότητας και παράδοσης, το οποίο είναι δύσκολο να ενταχθεί σε ερμηνευτικά σχήματα.

Ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης –το κεντρικό θέμα του πέμπτου κεφαλαίου– δεν αποτελεί μόνο την πλέον αρχετυπική μορφή του ένοπλου αγωνιστή του 1821, αλλά και ένα εξαιρετικό παράδειγμα της συνάντησης των δύο κόσμων που αναφέρθηκαν, καθώς ανήκει στον κόσμο της παράδοσης, αλλά μετασχηματίζεται με την επίδραση που δέχεται από τα ρεύματα και τις υποδείξεις της νεωτερικότητας. Η προσωπική του εξέλιξη και αλλαγή μοιάζει να ακολουθεί μια παρόμοια πορεία με εκείνη της Επανάστασης.

Τέλος, εξετάζουμε το 1821 ως τη χρονιά κατά την οποία ξέσπασε η Ελληνική Επανάσταση, αλλά και ως ένα χρονικό πλαίσιο μέσα στο οποίο αυτή εκτυλίσσεται παράλληλα με άλλα γεγονότα στο εσωτερικό της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και επηρεάζουν την εξέ-

λιξή της. Η Επανάσταση του 1821 μετατρέπεται σ' ένα ιστορικό ορόσημο για την ιστορία ολόκληρης της Ευρώπης, το γεγονός που εύστοχα ο Woodhouse χαρακτήρισε «υβριδικό φυτό του 1821»⁹ και που κατέληξε να είναι η θρυαλλίδα των εξελίξεων στην περιοχή των Βαλκανίων.

Η Ελληνική Επανάσταση κατατάσσεται
δικαιολογημένα στις μεγάλες επαναστάσεις
που σφράγισαν την εποχή της Νεωτερικότητας.
Η συμπλήρωση διακοσίων ετών από την έκρηξη
της έχει εύλογα κορυφώσει το ενδιαφέρον.

Η Σειρά 200 χρόνια από την Επανάσταση
φιλοδοχεί να συνεισφέρει στη δημόσια
ιστορία και στον διάλογο για τον χαρακτήρα
και τις μορφές της Παλιγγενεσίας των Ελλήνων.

Το βιβλίο αυτό διερευνά ένα γοητευτικό μυστήριο, αλλά και
μια συναρπαστική ιστορική διαδρομή, τη συνάντηση προσώπων,
γεγονότων, συγκυριών, στην πορεία της προετοιμασίας για το
ξέσπασμα της Ελληνικής Επανάστασης του 1821, η οποία έμοιαζε
άκαιρη και εκτός διεθνούς πλαισίου.

Δύο αιώνες μετά, η ιστορική μελέτη έχει να επιλύσει πολλά
ιστορικά ζητήματα ακόμα, ενώ εκκρεμεί η ένταξη της
επανάστασης στα κυρίαρχα σχήματα της ευρωπαϊκής ιστορίας
- ίσως γιατί διατηρεί έως και σήμερα την ιδιοτυπία της, που
έχει να κάνει ακριβώς με τις διαφορετικές οπτικές και τα
βλέμματα που μπορεί να συγκεντρώνει πάνω της. Η Ελληνική
Επανάσταση συνιστά ένα νεωτερικό γεγονός για την ίδια την
Ευρώπη σ' ένα φαινομενικά ασφυκτικό, παραδοσιακό πλαίσιο.

ISBN: 978-618-03-2198-2

9 786180 321982

ΒΟΗΘ. ΚΩΔ. ΜΗΧ/ΣΗΣ: 82198